

Tyresta i Enköping

Schaktningsövervakning intill ett gravfält

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning

Litslena 148:1
Tyresta 4:4
Litslena socken
Enköpings kommun
Uppland

Christian Gatti

Tyresta i Enköping

Schaktningsövervakning intill ett gravfält

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning

Litslena 148:1
Tyresta 4:4
Litslena socken
Enköpings kommun
Uppland

Christian Gatti

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2015

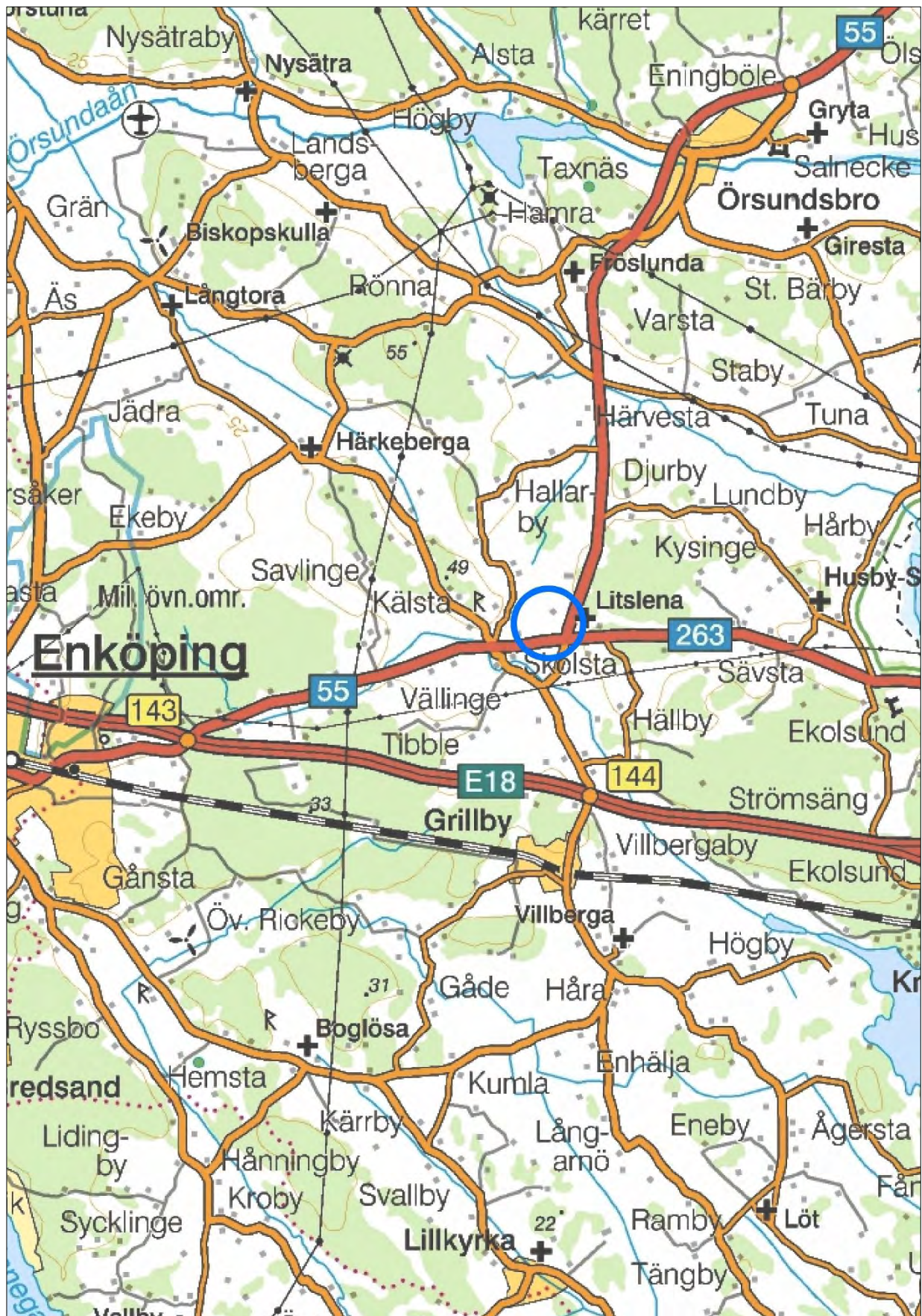
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-473-3

Tryck: Just Nu, Västerås 2015.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Målsättning och metod	6
Topografi och fornlämningsmiljö	7
Genomförande.....	8
Undersökningresultat.....	10
Fynd	11
Utvärdering	11
Referenser.....	12
Tekniska och administrativa uppgifter	12
BILAGOR	13
Bilaga 1. Schaktbeskrivning.....	13
Bilaga 2. Anläggningsbeskrivning.....	13
Bilaga 3. Fynd	13

Figur 1. Undersökningsplatsens läge, markerat med en blå ring. Utdrag ur digitala översiktskartan. Skala 1:100 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har utfört en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning inom fornlämningsområde till RAÄ Litslena 148:1, Enköpings kommun, Uppland, Uppsala län. Schaktövervakningen skedde i samband med att en ny avloppsanläggning på fastigheten Tyresta 4:4 anlades.

Schaktningen berörde en yta nordost om gravfältet Litslena 148:1. En härd, möjligen förhistorisk, påträffades.

Inledning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har den 24, 26–27 augusti 2015 utfört en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning inom fornlämningsområde till RAÄ Litslena 148:1 (gravfält) enligt beslut av Länsstyrelsen i Uppsala län. Fornlämningen ligger inom fastigheten Tyresta 4:4 i Litslena socken, Enköpings kommun, Uppland. Schaktningen skulle göras i området strax nordost om den kända utbredningen för gravfältet.

Den antikvariska insatsen skedde i samband med anläggningsarbete för nytt avlopp efter beslut om ett utsläppsförbud i det befintliga avloppet utfärdat av Miljö och byggnadsförvaltningen, Enköpings kommun. Arbetsföretaget bedömdes som mindre och då åtgärden är tvingande för fastighetsägaren lämnar Länsstyrelsen bidrag för att täcka kostnaden för arkeologin i enlighet med Förordningen (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer 13§.

Målsättning och metod

Målsättningen med förundersökningen var att besiktiga de ytor som skulle schaktas i samband med nyanläggning av avlopp och att säkerställa att inga fornlämningar kom till skada.

Undersökningen genomfördes med hjälp av grävmaskin. Schaktövervakningen innebar att följa maskin medan schakten grävdes samt att dokumentera eventuella nya lämningar.

Dokumentationen består av digital inmätning med GPS, digital fotografering samt textbeskrivningar.

Avvikelse 1

Länsstyrelsens beslut (diariernr 431-326-15, 431-327-15) om tillstånd till ingrepp i fornlämningsområde, gällde för fastigheterna Tyresta 4:3 och Tyresta 4:4. Båda fastigheter har samma ägare och preliminärt bestämdes att arbetet med avloppen skulle göras vid samma tillfälle. Senare blev bestämt att arbetena skulle delas upp, vilket innebar att den antikvariska övervakningen delades upp och kommer att avrapporteras var för sig i stället för i en gemensam rapport.

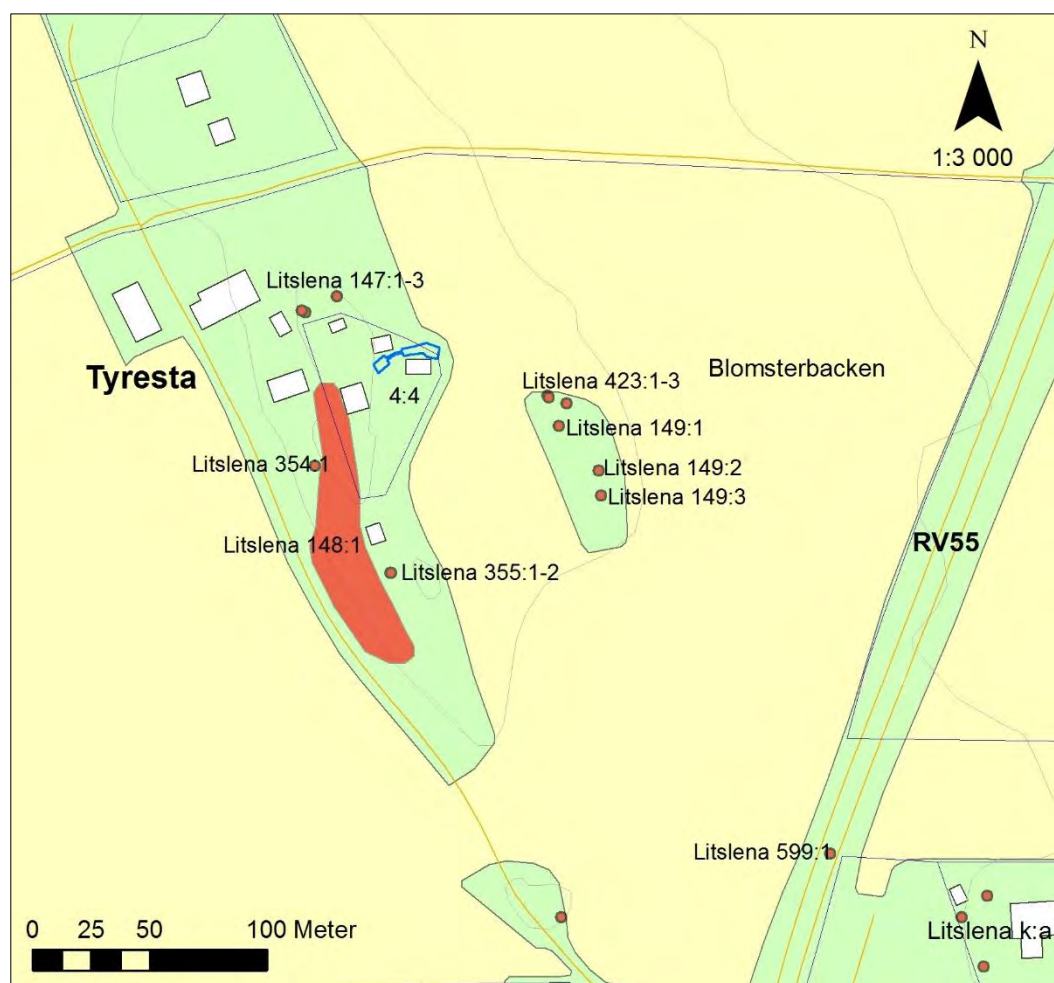
Avvikelse 2

Arbetet gjordes under 3 olika dagar p.g.a. förseningar av avloppsutrustningen som hade beställts. Detta medförde också att infiltrationskammarna grävdes inom fastigheten längre västerut, cirka 30 meter från gravfältet.

Topografi och fornlämningsmiljö

Litslena socken i sydvästra Uppland är en av de mer fornlämningsrika socknarna i landskapet, här finns gott om lämningar från såväl brons- som järnålder, med bland annat hållristningar, skärvtenshögar och gravfält. Det aktuella undersökningsområdet är beläget i det inre, norra delen av Mälarviken Fiskviks kanal, en gammal och numera helt uppgrundade havsvik (figur 1). Terrängen är småbruten med morän och berg i dagen i de högre liggande partierna. Den dominerande jordarten är lera-silt. I närområdet finns även en rad ändmorän samt två kärr (Lang & Eriksson 1997).

Området för anläggningsarbetet utgörs av tomtmark på en moränrygg som angränsar till åkermark. På moränryggen återfinns Litslena 148:1 (figur 2), ett 120×10–20 meter stort gravfält och som består av 13 synliga gravar. Dessa utgörs av 3 högar och 10 runda stensättningar, lämningar som är typiska för järnålder.

Figur 2. Blå polygon visar avloppschaktet, tillika undersökningsområdet. Fornlämningar är markerade med röd färg. Utdrag ur digitala fastighetskartan. Skala 1:3 000.

Högarna är 6–9 meter i diameter och 0,6–1 meter höga. I ytan syns enstaka stenar, 0,2–0,4 meter stora. Den största högen har en större sten i mitten, 1,6×0,9×0,8 meter. En annan hög har 3 större stenar i mitten, 1–1,5 meter stora. Stensättningarna är 4–9 meter i diameter och 0,1–0,5 meter höga. Samtliga övertorvade med i ytan enstaka stenar i storleken 0,2–0,4 meter. Flera stensättningar har en 1–2 meter diameter och 0,1 meter djup insänkning i mitten. Flertalet lämningar är yt- eller kantskadade. Den största högen har en grop i östra kanten och en stensättning är till hälften bortschaktad. Gravfältets

sydöstra kant är skadad av en mindre uppfartsväg och en blomrabatt. Sydöst om gravfältets södra ända och öster om uppfartsvägen är tre gropar. Den största är rund, ca 5 meter i diameter och 1,25 meter djup med en låg vall kring gropen. Möjligen är det en rest av en fornlämning (FMIS).

30 meter norr om och intill gravfältet finns rikligt med hållristningar (skålgropar), Litslena 147:1–3 (ca 150 st.), 354:1 och 355:1–2. Cirka 80 meter öster om Litslena 148:1 finns en åkerholme med ytterligare lämningar, Litslena 149:1–3 (hög, högliknande lämning och stensättning) och Litslena 423:1–3 (hållristningar)(FMIS). 160 meter sydöst om Litslena 148:1 undersöktes på 1990-talet boplatsen Litslena 599:1, med dateringar från förromersk och romersk järnålder (Lang & Eriksson 1997).

Genomförande

Anläggningsarbetet berörde en yta nordost om gravfältet Litslena 148:1. Förundersökningen bestod dels av en besiktning av ett äldre schakt, dels en schaktningsövervakning av en större yta. Schaktensövervakningen grävdes för att flera nya avloppstankar skulle anläggas och ersätta de befintliga.

Framkomna anläggningar undersöktes genom att de rensades fram i plan i syfte att fastställa typ, därefter mättes de med GPS. Övrig dokumentation bestod av översiktliga anteckningar och digital fotografering.

Figur 3. Hårdbotten. Vy från öst.

Figur 4. Schaktdjup 1,2 meter. Vy från NO.

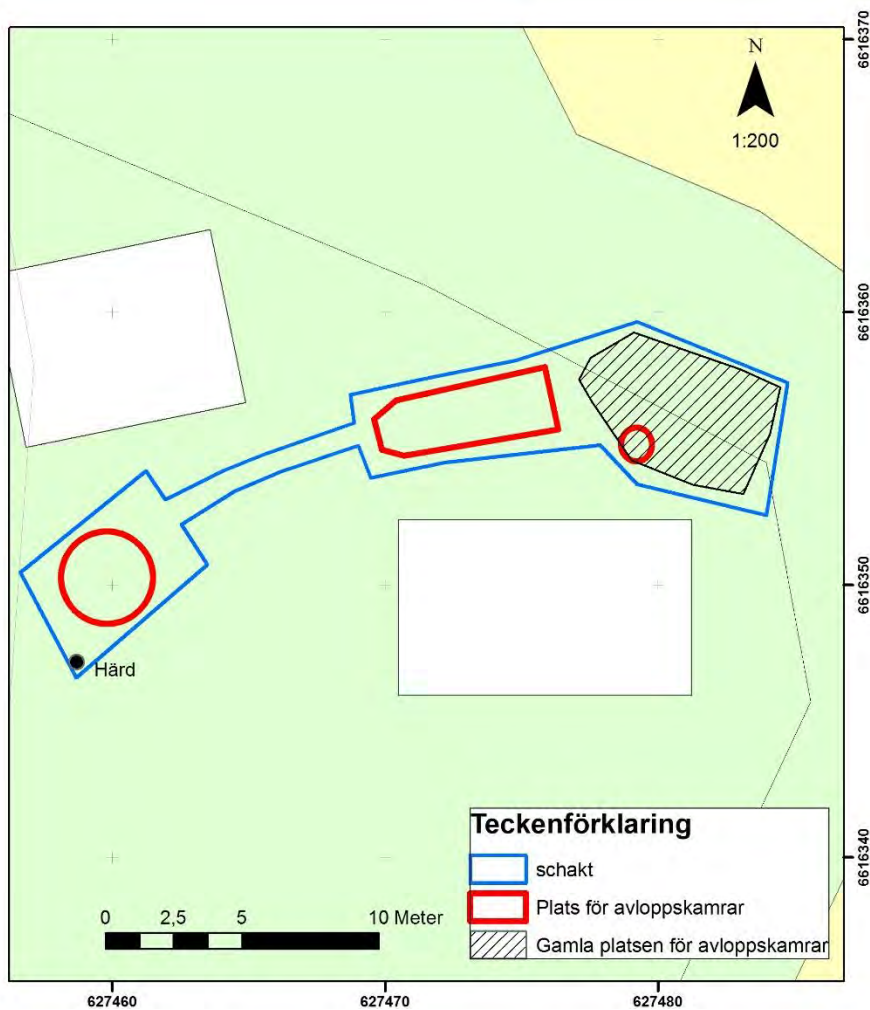

Figur 5 och 6. Schaketet från öst respektive väst. Samtliga foton: Christian Gatti.

Undersökningsresultat

Ett 90 m² stort schakt med ett maxdjup på 1,2 meter grävdes i tomtmark inom fornlämningsområde till fornlämning Litslena 148:1 (figur 7). Längden på schaktet var cirka 30 meter och löpte huvudsakligen i öst-västlig riktning. Delar av schaktet grävdes i mark som tidigare hade grävts från 1950-talet och framåt, då man för första gången drog avloppsledningar till fastigheten. Ett stort inslag av sten i olika storlekar och recent material påträffades på olika djup, ned till ca 1 meter.

I schaktet närmast gravfältet påträffades på 0,7 meters djup botten av en 0,6 × 0,9 meter härd som tidigare varit genomgrävd. Den undersöktes inte utan besiktades okulärt. Anläggningen innehöll sot, kol och en slaggbit.

Figur 7. Schaktplan med härd utmärkt. De röda markeringarna visar de nya platserna för de olika avloppskamrarna, pump m.m. Den skrafferade ytan visar den ursprungliga platsen för avloppskamrarna. Skala 1:200.

Fynd

Fyndet som påträffades i härden utgörs av magnetisk slagg med ihopsmält poröst material. Slaggen har en kärna av metalliskt järn (?) med tät struktur men är något poröst i ytterkanterna. Det finns en del korrosion på ytan. Slaggen är inte typisk smidesslagg, troligtvis kommer den från järnframställning. Metallhantverk är känt sedan tidigare i socknen. I början av 1980-talet undersöktes Hällby 237: 1, en boplatz/verkstadsplats daterad till äldre bronsålder–äldre järnålder (Hjärthner-Holder 1993).

Figur 8. Slagg. Foto: C. Gatti.

Utvärdering

Utan några naturvetenskapliga analyser är det bara slaggbiten i fyllningsmassorna det enda som talar för en eventuell förhistorisk kontext.

Härdar är lämningar som ofta förekommer i boplatz- och begravningsmiljöer. Det är vanskligt att dra långtgående slutsatser utifrån en enda anläggning men man kan inte utesluta att härden kan kopplas samman med det angränsande gravfältet. Ytan som öppnades var endast 90 m² och det är möjligt att ytterligare härdar finns nära undersökningsområdet.

I övrigt har den arkeologiska insatsen säkerställt att inga fornlämningar har kommit till skada i enlighet med Länsstyrelsens beslut.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Digitala fastighetskartan

Digitala översiktskartan

Uppgifter ur FMIS, <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Litteratur

Hjärthner-Holdar 1993. Järnets och järnmetallurgins introduktion i Sverige. AUN 16. Uppsala.

Lang, R. & Eriksson, T. 1997. Tyresta – En äldre järnåldersboplats och skålgropar. Arkeologisk undersökning RAÄ 599, Tyresta 1:3, Litslena socken, Uppland. Riksantikvarieämbetet UV Uppsala rapport 1997:22.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projekt nr:</i>	15056
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-326-15, 431-327-15, 2015-05-04
<i>Undersökningsperiod:</i>	24, 26–27 augusti 2015
<i>Exploateringsyta:</i>	90 m ²
<i>Personal:</i>	Christian Gatti
<i>Belägenhet:</i>	Tyresta 4:4, Litslena socken, Enköpings kommun, Uppsala län, Uppland
<i>Ekonomisk karta:</i>	11H3g SV (RT90)
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6616347, Y627458
<i>Höjdsystem:</i>	-
<i>Inmätningmetod:</i>	GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentshandlingar utöver rapporten arkiveras
<i>Fynd:</i>	-

BILAGOR

Bilaga 1. Schaktbeskrivning

Schakt	Storlek, djup	Beskrivning
Avloppsschakt	Oregelbunden form, 30×1–5 m, 1,2 m djupt	Lager: 1. Vegetationslager/humus, 0,1 m tjock. 2. Grå lerig silt 0,6 m. med inslag av sand, sten i varierande storlek samt recenta fynd: tegel, plast, obrända ben, spik, 3. Brun lera 0,5 m.

Bilaga 2. Anläggningsbeskrivning

Anläggning	Storlek	Beskrivning
Härd	0,6×0,9 m	Anläggningen framkom vid 0,7 m djup. Genomgrävd på 1980-talet och kanske även tidigare. Omrörda massor med kol, sot och en slaggbit. Ej undersökt.

Bilaga 3. Fynd

Fynd	Typ/material	Vikt	Kommentar
1	Slagg	144 g	Slagg från möjlig metallframställning. Påträffades i härden.

